

راهکارهای عملی امر به معروف و نهی از منکر در قرآن

محقق: محمد رضانی

چکیده :

امر به معروف و نهی از منکر از جمله واجبات اساسی دین اسلام است به گونه ای که اقامه سایر احکام را در گرو انجام آن و سعادت جامعه را در پرتو اجرای آن و شقاوت و بدبختی جامع را در اثر ترک آن دانسته اند ؛ در این میانروشهای اجرای صحیح این دو فریضه البته جایگاه ویژه ای دارد که ما در این تحقیق قصد داریم تا راهکارهای پیاده سازی و اجرای امر به معروف را برای تک تک افراد جامعه و هم برای مسئولین حکومت اسلامی بیان کنیم ؛ بر ای نیل به این هدف ابتداء به تعریف و تبیین معنای لغوی واصطلاحی امر به معروف و نهی از منکر پرداخته ایم و در فصل دوم مختصری درباره اهمیت این موضوع بحث کرده ایم و در نهایت هم راهکارهای فردر و جمعی امر و نهی را بیان کرده ایم .

کلید واژه :

امر به معروف ، نهی از منکر ،

برای حفظ هر جامعه و درامان ماندن آن از فساد و تباهی باید همه ی مردم مشارکت کنند و دستگাহایی هم به عنوان ناظر حضور داشته باشند تا بر حسن اجرای آن نظارت کنند تا بدین وسیله جامعه را از رفتن به سوی سقوط حفظ کنند این موضوع در اسلام به طور وسیع و حساب شده تحت عنوان واجب بسیار مهمی به نام "امر به معروف و نهی از منکر" عنوان شده است .

این واجب الهی اگر درست پیاده شود اهرمی نیرومند برای ریشه کن کردن فساد و عاملی استوار برای روانه کردن افراد جامعه به سوی تکامل همه جانبه مادی و معنوی خواهد شد .

بر همین اساس آیات و روایات بسیار، مسلمانان را به انجام این دو فریضه مهم ملزم می کنند .

بهترین دلیل بر اهمیت این دو وظیفه بزرگ آنکه ، حفظ دین و خانواده و جامعه و فرد ، بستگی به آن دارد ؛ این دو وظیفه ضامن اجرای سایر وظایف فردی و اجتماعی و فرهنگی و سیاسی و عبادی خواهد شد ؛ بدون هیچ گونه شک و شبهه می توان گفت : اجرای تمام و کمال این دو وظیفه باعث پیروزی خون بر شمشیر در قیام ابی عبد الله (علیه السلام) شده که بعد از گذشت هزار و اندی سال هنوز هم در عالم نور افشانی می کند و در عصر ما عامل اصلی پیروزی انقلاب اسلامی شد .

اکنون که در حکومت اسلامی قرار داریم و قرار است ، احکام اسلام در جامعه اجرا شود ، باید روشهای اجرای صحیح آنها از قرآن و سنت معصومین (علیهم السلام) استخراج شود و در اختیار آحاد جامعه و دست اندر کاران امر قرار گیرد تا ان شاءالله شاهد اعتلای روز افزون پرچم اسلام ناب محمدی در

کشور اسلامی و سایر کشورها باشیم ؛ که این بهانه خوبی است حال که قرار است مطلبی نوشته شود
روشهای اجرایی کردن این دو فریضه را بررسی کنیم تا به لطف خدا مقدمه ای برای عمل باشد .

معنای لغوی و اصطلاحی امر به معروف و نهی از منکر :

«امر به معروف و نهی از منکر» از چهار واژه اصلی «امر» ، «معروف» ، «نهی» و «منکر» تشکیل شده است

قبل از ورود به بحث اصلی لازم است تا معنای لغوی هر کدام و اصطلاحی مجموع آنها بیان شود تا محل
بحث به درستی تبیین شود .

امر :

امر در لغت دارای دو معناست که هر دو معنا در زبان آیات و روایات به کار رفته است .

(۱) به معنای کار و چیز ، در این صورت به صورت «امور» جمع بسته می شود.^۱

(۲) به معنای فرمان دادن ، اگر به این معنا باشد جمع آن به صورت «اوامر» می آید.^۲ (فراهیدی ، خلیل

بن احمد ج ۸ ص ۲۹۸ ، راغب اصفهانی حسین بن محمد ص ۸۹)

مقصود از این کلمه در «امر به معروف» معنای دوم از معانی امر است . (مسعودی ، محمد

اسحاق ، ص ۱۲)

^۱ از جمله آیاتی که در این معنا به کار رفته اند عبارتند از : «وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ» (آل عمران / ۱۵۹) و «وَالِلَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ» (بقره ۲۱۰)

^۲ از جمله آیاتی که در این معنا به کار رفته اند عبارتند از : «قُلْ أَمْرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ» (اعراف / ۲۹) و «* إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» (نساء / ۵۸)

فقها و بزرگان وقتی در باره موضوع «امر به معروف و نهی از منکر» بحث می کنند ، می گویند در کلمه «امر» مفهوم «علو» و «استعلا» نهفته است ؛ یعنی امر و نهی در این باب از امر و ناهی مولویت دارد (که باید دستور به انجام و اجب و ترک حرام بدهد) و لو اینکه در مرتبه پائین باشند . (خمینی ، سید روح الله ص ۳۹۹)

مقام معظم رهبری ، مراد از استعلا را چنین بیان فرموده اند :

« ... امر و نهی باید با حالت استعلا باشد . البته این استعلا معنایش این نیست که آمران حتما باید بالاتر از ماموران و ناهیان بالاتر از منهیان باشند ؛ نه ، روح و مدل امر به معروف ، مدل امر و نهی است ؛ مدل خواهش و تقاضا و تضرع نیست ؛ نمی شود گفت که خواهش می کنم شما این اشتباه را نکنید ؛ نه ، باید گفت : آقا! این اشتباه را نکن ؛ چرا اشتباه می کنی ؟ ...» (مقام معظم رهبری ، در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ، ۱۳۷۹ / ۴ / ۱۹)

معروف :

«معروف» اسم مفعول از ماده عرف است که اگر به مشتقات دیگر واژه معروف مانند : عرفان ، معرفت ، عارف و عرف بویژه افعالی مانند عرف و أعراف توجه نمائیم معنی شناخت و شناختن را در همه این واژگان می توان یافت پس معروف یعنی امر شناخته شده و در حدی شفاف که برای همگان ناشناخته نمانده و پذیرفته شده است .

نزدیک ترین واژه به معروف کلمه «عرف» است که به معنی امر شناخته شده در یک جامعه و امر مقبول و پذیرفته شده می باشد .

معرفت و عرفان و سایر مشتقات از فعل عرف ، تنها به معنی شناخت نیست بلکه شناخت توأم با باور و اعتقاد قلبی و اذعان می باشد بدین ترتیب معنی معروف عبارت است از امر شناخته شده برای عموم همراه با باور و پذیرفتن است (عمید زنجانی ، عباسعلی . ص ۱۸).

در مجمع البحرین^۳ چنین آمده : است

«معروف اسمی جامعی است برای هر چیزی که بیان می کند کارهایی که طاعت خدا را در برداشته و انسان را بعبادت خدا نزدیک کند و نیز برای مردم نیکی و احسان در بر داشته باشد» .

نهی :

نهی به معنای «باز داشتن و منع کردن» می باشد که در قرآن کریم هم به همین معنا به کار رفته است^۴. (راغب اصفهانی ، حسین ابن محمد . ص ۸۲۶)

منکر :

^۳ . « المعروف: اسم جامع لكل ما عرف من طاعة الله، و التقرب إليه و الإحسان إلى الناس، و كل ما يندب إليه الشرع من المحسنات و المقبحات و إن شئت قلت: المعروف اسم لكل فعل يعرف حسنه بالشرع و العقل من غير أن ينازع فيه الشرع» (طريحي ، فخر الدين م ج ۵ ص ۹۳)

^۴ . «وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَ نَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ » ([النازعات / ۴۰])

هر عملی که عقلهای صحیح و سالم به زشتی آن حکم نمایند و یا شریعت به بدی و ناپسندی آن حکم

کند منکر نامیده می شود.^۵ (راغب اصفهانی، حسین ابن محمد. ص ۸۲۳)

با توجه به آنچه گذشت می توان در تعریف امر به معروف و نهی از منکر چنین گفت:

«امر به معروف یعنی برانگیختن و فرمان دادن به چیزی که نزد عقل یا شرع و یا هر دو خوب و مطلوب

دانسته شده است و نهی از منکر، یعنی: بازداشتن و منع کردن از آنچه که نزد عقل یا شرع یا هر دو بد و

ناپسند شمرده شده است». (مسعودی محمد اسحاق. ص ۱۶)

اهمیت امر به معروف و نهی از منکر:

انسان موجودی اجتماعی است که برای گذران زندگی خود ناگزیر از تعامل و ارتباط با هم نوعان خود

است و هر کجا که اجتماعی وجود داشته باشد، ناچار از تاثیر و تاثر خواهیم بود و این موضوع حتی در

عالم جمادات و گیاهان هم تا حدودی موجود است، تا جایی که معروف و مشهور شده که اگر در یک

جعبه سیب، یک سیب فاسد باشد، باعث فساد سایر سیب های جعبه می گردد و اگر سیب های جعبه

اصلاح نشوند شاید تا یکی دو هفته آینده، بیشتر سیب های جعبه فاسد شود؛ این موضوع درباره زندگی

حیواناتی مانند مورچه و زنبور عسل و... که به صورت جمعی و در یک اجتماع زندگی می کنند نیز

^۵. المُنْكَرُ كُلُّ فِعْلٍ تَحَكَّمُ الْعُقُولُ الصَّحِيحَةُ بِقُبْحِهِ، أَوْ تَتَوَقَّفُ فِي اسْتِقْبَاحِهِ وَاسْتِحْسَانِهِ الْعُقُولُ، فَتَحَكَّمُ بِقُبْحِهِ الشَّرِيعَةُ، وَ إِلَى ذَلِكَ قَصْدُ بَقُولِهِ: الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ

مشاهده می شود ؛ تا جایی که درباره زنبور عسل گفته شده : اگر یکی از آنها بر روی نقطه آلوده ای نشسته باشد و بخواهد وارد کند و شود ، نگهبانان نه تنها از ورود آن جلوگیری می کنند ، بلکه او را تنبیه می کنند تا درس عبرتی برای سایر زنبورها باشد تا این موضوع تکرار نشود .

در جامعه ای که انسانها زندگی می کنند این تاثیر و تاثر بیشتر است تا آنجا که سرنوشت افراد جامعه به هم گره خورده است ، که نمی توان در مقابل کج رفتاری و هنجار شکنی افرادی ساکت ماند ؛ بلکه اگر قسمتی از جامعه فاسد شود باعث غرق شدن تمام کشتی اجتماع خواهد شد ، که بر همگان واجب است تا از فاسد شدن اجتماع جلوگیری کنند.

به همین دلیل مساله امر به معروف و نهی از منکر اهمیت ویژه ای پیدا می کند که بر کسی که اندک تاملی در این زمینه داشته باشد اهمیت این مساله پوشیده نیست ، مگر اینکه از در عناد و انکار برآید .

اگر در اسلام امر به معروف و نهی از منکر جایگاه ویژه ای یافته نه بخاطر این است که امری اعتباری و قراردادی است ، بلکه فطرت پاک هر انسانی به حکم انسان بودنش زشتی ها را نمی پذیرد و به خوبی ها و زیبایی ها و انجام شدن آنها علاقه مند است . حال تعیین اینکه واقعا چه عملی منکر است و چه عملی معروف ، کلام دیگری است که در جوامع مختلف معروفها و منکرها متفاوت است . ولی انسانها گاهی در اثر مشغول شدن به امور مادی ، از برخی چیزهای با اهمیت غافل می شوند و مسائل با اهمیت در نظرشان کم اهمیت جلوه می کند و نیازمند است تا از طریق استدلال عقلی و یا استدلال نقلی (آیات و روایات) ،

آن مساله دوباره برایش یاد آوری شده و اهمیّتش بیان شود به همین دلیل ما نیز در این مختصر ، به بیان قسمتی از آیات و روایات در اهمیت این فریضه بزرگ می پردازیم .

امر به معروف و نهی از منکر راه پیامبران و روش صالحان است.^۶ (شیخ حر عاملی، محمد بن حسن ج ۱۶ ص ۱۱۹):

قرآن در توصیف حضرت اسماعیل می فرماید :

«او همواره خانواده اش را به نماز و زکات فرمان می داد و همواره مورد رضایت پروردگارش بود».^۷

و هنگام معرفی پیامبر گرامی اسلام یکی از صفات و خصوصیات او را در تورات و انجیل همین صفت مطرح می کند .

«همانها که از فرستاده (خدا)، پیامبر «امّی» پیروی می کنند پیامبری که صفاتش را، در تورات

و انجیلی که نزدشان است، می یابند آنها را به معروف دستور می دهد، و از منکر باز میدارد»^۸

۶. إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ سَبِيلُ الْأَنْبِيَاءِ وَ مِنْهَاجُ الصُّلَحَاءِ

۷. وَ كَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ كَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا (مریم / ۵۵)

امر به معروف و نهی از منکر از ویژگیهای انسانهای با ایمان و مومن است که قرآن کریم در آیات

مختلف، این معنا را بیان کرده است از جمله :

«توبه کنندگان، عبادت کاران، سپاسگویان، سیاحت کنندگان، رکوع کنندگان، سجده آوران، آمران به

معروف، نهی کنندگان از منکر»^۹.

«به خدا و روز دیگر ایمان می آورند امر به معروف و نهی از منکر می کنند و در انجام کارهای نیک،

پیشی می گیرند و آنها از صالحانند.»^{۱۰}.

و همچنین آیات فراوان دیگری که در این مورد آمده است .

اهمیت امر به معروف و نهی از منکر به حدی است که خداوند متعال در قرآن کریم این ویژگی را از بین

تمام صفات و فضائل مطرح می کند و می فرماید :

«شما بهترین امتی بودید که به سود انسانها آفریده شده‌اند (چه اینکه) امر به معروف و نهی

از منکر می کنید و به خدا ایمان دارید»^{۱۱}.

از پیامبر اسلام روایت شده است که وقتی از ایشان سوال شد بهترین مردم کیست ؟

^۹ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَا مَرْهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ (اعراف / ۱۵۷)

^{۱۰} .التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ (توبه / ۱۱۲)

^{۱۱} . يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَآمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ (آل عمران / ۱۱۴)

^{۱۱} . كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ (آل عمران / ۱۱۰)

فرمودند: «بهترین مردم کسی است که بیشتر از همه به امر به معروف و نهی از

منکر پردازد». ^{۱۲} (طبرسی ج ۲ ص ۸۰۸)

تمام کارهای نیک و حتی جهاد در راه خدا، در برابر امر به معروف و نهی از منکر، همانند قطره ای است در برابر دریای موج ^{۱۳} (شریف رضی، حکمت ۳۷۴) امر به معروف و نهی از منکر واجب بزرگی است که سایر واجبات به وسیله آن اقامه می شود ^{۱۴} (کلینی، ج ۵ ص ۵۵)؛ مقام خلافت و جانشینی خداوند در زمین به کسانی داده می شود که در راه حاکمیت ارزشهای مقدس الهی، امر به معروف و نهی از منکر کنند چنین شخصی جانشین رسول خدا و کتاب او خواهد شد (نوری، حسین بن محمد تقی، ج ۱۲ ص ۱۷۹) ^{۱۵} امر به معروف و نهی از منکر نکردن خیانت در حق کردن در حق خود و برادران دینی و اجتماع است ^{۱۶} (مجلسی، ج ۷۹ ص ۱۹۱) کسی که خود را ملزم به امر به معروف و نهی از منکر نداند و در مقابل منکرات جامعه ساکت باشد و نهی نکند و در برابر تعطیل شدن معروفها فریاد بر نیارد و امر نکند

^{۱۲} جاء رجل إلى النبي ص و هو على المنبر فقال يا رسول الله من خير الناس قال أمرهم بالمعروف و أنهاهم عن المنكر و أتقاهم لله و أرضاهم

^{۱۳} وَ مَا أَعْمَالُ الْبِرِّ كُلُّهَا وَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عِنْدَ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ إِلَّا كَنْفَتُهُ فِي بَحْرِ لُجِّي

^{۱۴} إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ فَرِيضَةٌ عَظِيمَةٌ بِهَا تَقَامُ الْفَرَائِضُ

^{۱۵} عَنِ النَّبِيِّ (ص) قَالَ: مَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَى عَنِ الْمُنْكَرِ فَهُوَ خَلِيفَةُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ وَ خَلِيفَةُ رَسُولِهِ

^{۱۶} عَنِ الصَّادِقِ (ع) قَالَ: مَنْ رَأَى أَخَاهُ عَلَى أَمْرٍ يَكْرَهُهُ فَلَمْ يَرُدَّهُ عَنْهُ وَ هُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ فَقَدْ خَانَهُ

، دین ندارد^{۱۷} (مجلسی ، ج ۹۷ ص ۸۵) ترک کننده امر به معروف و نهی از منکر مورد خشم و غضب الهی واقع می شود (حر عاملی ، ج ۱۶ ص ۱۲۵) ؛ زیرا به عظمت امر به معروف و نهی از منکر خدشه وارد کرده و قبح گناه و معصیت را کمرنگ جلوه داده و با ترک امر به معروف و نهی از منکر به دیگر واجبهای الهی که حیات و قیام آنها در پرتو اجراء امر به معروف و نهی از منکر امکان پذیر است ، ضربه وارد کرده است . (مسعودی ص ۹۳) انسان ناگزیر از زندگی اجتماعی است و هیچ اجتماعی از مساله نظارت همگانی بی نیاز نیست زیرا ؛ اجتماعی بودن ، همان مسئولیت اجتماعی را در افراد نسبت به یکدیگر پدید آوردن است و مسئولیت اجتماعی یعنی اینکه از اوضاع و احوال یکدیگر با خبر بودن ؛ امر به معروف و نهی از منکر نشانه فطرت بیدار جامعه است و و جامعه ای که در آن امر به معروف و نهی از منکر نباشد جامعه مرده و بی روح و بی تفاوت است (طوسی ، ج ۶ ، ص ۱۸۱)^{۱۹} امر به معروف و نهی از منکر همان است که امام هادی (علیه السلام) در زیارت جامعه کبیره که یک دروه کامل امام شناسی است ، در معرفی ائمه می فرماید : « شما پیشوایان معصوم (علیهم السلام) جان های خویش را در راه بدست آوردن رضای حق تعالی ، بخشیدید و بر مصیبت هایی که در این راه ، به شما رسید ، صبر و شکیبایی پیشه نمودید ، نماز را به

۱۷. عَنْ الصَّادِقِ (ع) : لَا دِينَ لِمَنْ لَا يَدِينُ اللَّهَ بِالْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ

۱۸. « قَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه و آله و سلم) : إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ الْمُؤْمِنَ الضَّعِيفَ الَّذِي لَا زَبْرَ لَهُ وَ قَالَ هُوَ الَّذِي لَا يَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ » عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّ رَجُلًا مِنْ خَتَمِ جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ص فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي مَا أَفْضَلُ الْإِسْلَامِ قَالَ الْإِيمَانُ بِاللَّهِ قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ صَلَّةُ الرَّحِمِ قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ قَالَ فَقَالَ الرَّجُلُ فَأَيُّ الْأَعْمَالِ أُبْغِضُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ الشُّرُكُ بِاللَّهِ قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ قَطِيعَةُ الرَّحِمِ قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ الْأَمْرُ بِالْمُنْكَرِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمَعْرُوفِ (تهذيب الأحكام ، ج ۶ ، ص : ۱۷۷)

۱۹. قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) : مَنْ تَرَكَ إِنْكَارَ الْمُنْكَرِ بِقَلْبِهِ وَ يَدِهِ وَ لِسَانِهِ فَهُوَ مَيِّتٌ بَيْنَ الْأَحْيَاءِ .

پا داشته ، زکات را پرداخت کردید ، به معروف امر کرده و از منکر نهی نمودید و در راه خدا آن گونه که سزاوار بود جهاد کردید ...» (ابن بابویه، محمد بن علی ، ج ۲ ص ۶۱۲) ۲۰ امر به معروف و نهی از منکر همان فریضه ای است که ابی عبدالله (علیه السلام) بخاطر ادای آن ، از جان و مال و فرزند و باوفاترین یارانش گذشت و خانواده اش در این راه اسارت و جسارتها را تحمل کردند ، تا امر به معروف و نهی از منکر تا ابد زنده باشد و هدف قیام خود را اصلاح طلبی در امت جدش رسول الله و امر به معروف و نهی از منکر بیان کردند^{۲۱} و فرمود : « پروردگارا ! من معروف را دوست دارم از منکر بیزارم »^{۲۲} (احمدی میانجی ، علی . ج ۳ ص ۱۱۱) امر به معروف و نهی از منکر راهی است که ابوذرها و حجر بن عدی^{۲۳} و شهدای کربلا پاکان عالم بخاطر آن قیام کرده و جان شیرین خود را دادند . امر به معروف و نهی از منکر همان واجبی است که اگر ترک شود ، بلایی بر جامعه نازل می شود که خوبان را هم فرا می گیرد و پرهیزکاران هم دعا می کنند و مستجاب نمی شود.^{۲۴} (کلینی ، محمد بن یعقوب ، ج ۵ ص ۵۶)

۲۰. وَ بَدَلْتُمْ أَنْفُسَكُمْ فِي مَرْضَاتِهِ وَ صَبَرْتُمْ عَلَى مَا أَصَابَكُمْ فِي جَنْبِهِ وَ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَ آتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَ أَمَرْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَيْتُمُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ جَاهَدْتُمْ فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ

۲۱. إِنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشْرًا وَلَا بَطْرًا، وَلَا مُفْسِدًا، وَلَا ظَالِمًا، وَإِنَّمَا خَرَجْتُ أَطْلُبُ الْإِصْلَاحَ فِي أُمَّةٍ جَدِّي مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله، أُرِيدُ أَنْ أَمُرَ بِالْمَعْرُوفِ، وَأَنْهِيَ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَأَسِيرُ بِسِيرَةِ جَدِّي مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله، وَسِيرَةَ أَبِي عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ

۲۲. اللَّهُمَّ إِنِّي أَحِبُّ الْمَعْرُوفَ، وَأُنْكَرُ الْمُنْكَرَ

۲۳. أَلَسْتُ قَاتِلَ حَجْرٍ، وَأَصْحَابِهِ الْعَابِدِينَ الْمُخْبِتِينَ، الَّذِينَ كَانُوا يَسْتَفْظِعُونَ الْبِدْعَ، وَيَأْتُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ، وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ (احمدی میانجی ، ج ۳ ص ۹۵)

۲۴. لَنَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَ لَنَنْهَيْنَنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيَسْتَعْمَلَنَّ عَلَيْكُمْ شِرَارُكُمْ فَيَدْعُو خِيَارَكُمْ فَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ.

و اینها تنها پاره ای از آیات و روایاتی است که در اهمیت ، امر به معروف و نهی از منکر ، بیان شده است که به علت رعایت اختصار به همین اندازه اکتفاء کرده و در بخش بعدی به راهکارهای عملی اجرای امر به معروف و نهی از منکر ، خواهیم پرداخت .

راهکارهای عملی امر به معروف و نهی از منکر :

به نظر می رسد عمده ترین دلیل عمل نشدن به بسیاری از معارف دینی آن است که : برای آنها راهکارهای عملی و کاربردی بیان نمی شود و در سخنرانیها و سمینارها و کتب و مقالات ، فقط به تبیین اهمیت و بیان اصطلاحات و مطالب علمی اکتفاء شده و راهکار عمل به آن ارائه نمی گردد و این امر موجب سردرگمی مخاطب شده و با اینکه ممکن است اهمیت آن موضوع برایش جا افتاده باشد و دغدغه هم پیدا کرده باشد ولی نمی داند از چه راهی و با چه شیوه ای باید آن امر را انجام دهد ؛ مثلا ممکن است بسیاری از متدینین درباره اهمیت خودسازی و خودشناسی و رعایت مسائل اخلاقی و... کتابهای مختلفی را خوانده و پای سخنرانیهای متعددی نشسته باشند که در آنها فقط آیات و روایاتی خوانده می شود که اهمیت آن موضوع را بیان می دارد و اگر کسی فاقد آنها باشد چنین و چنان ، و انگیزه در مخاطب ایجاد می شود که آن بحث را دنبال کند و آن فضیلت را به دست آورد و یا از فلان رذیله دست بکشد ، ولی در مقام عمل یا نمی داند باید چه کار کند و یا اینکه به صورت سلیقه ای دست به کارهایی می زند که چه بسا خواسته ابرویی را درست کند و چشمی را کور کرده است .

امر به معروف و نهی از منکر هم از این قاعده مستثنا نیست و با چنین مشکلی روبه رو است ، که بر عالمان و مبلغان و نویسندگان لازم است تا راهکارهای عملی این فریضه بزرگ را برای عموم مردم و دولت مردان اسلامی بیان کنند ؛ چرا که آشنایی اقشار مختلف مردم با ساز و کارهای اجرایی این دو فریضه بزرگ ، راه اقامه آنها را هموارتر و شرایط را سهل تر می کند و آمران و ناهیان را از تخلف و خطا مصون می دارد و باعث می شود تا ایشان بجای دعوت به معروف و جلوگیری از منکر ، آلوده به گناه نشوند و مخاطبان خود را دچار مشکل نسازند .

با دقت در مجموع آیات و روایات چنین استفاده می شود که " امر به معروف و نهی از منکر " دو مرحله دارد: یکی " مرحله فردی " که هر کس موظف است به تنهایی ناظر اعمال دیگران باشد^{۲۵} ، و دیگری " مرحله دسته جمعی " که امتی موظفند برای پایان دادن به نابسامانیهای اجتماع دست به دست هم بدهند و با یکدیگر تشریک مساعی کنند.^{۲۶}

قسمت اول وظیفه عموم مردم است، و چون جنبه فردی دارد طبعا شعاع آن محدود بتوانایی فرد است، اما قسمت دوم شکل واجب کفایی بخود می گیرد و چون جنبه دسته جمعی دارد و شعاع قدرت آن وسیع و طبعا از شئون حکومت اسلامی محسوب می شود. این دو شکل از

^{۲۵} . وَ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ (توبه / ۷۱) ، التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ (توبه / ۱۱۲) ، الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ (حج / ۴۱)

^{۲۶} . وَ لَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (آل عمران / ۱۰۴) ، وَ مِنْ قَوْمٍ مُوسَى يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهِ يَعدِلُونَ (اعراف / ۱۵۹)

مبارزه با فساد و دعوت به سوی حق، از شاهکارهای قوانین اسلامی محسوب می‌گردد، و مسئله تقسیم کار را در سازمان حکومت اسلامی و لزوم تشکیل یک گروه نظارت بر وضع اجتماعی و سازمانهای حکومت مشخص می‌سازد. (مکارم شیرازی، ج ۳ ص ۳۷)

به بیان دیگر امر به معروف و نهی از منکر علاوه بر اینکه وظیفه عمومی است، یک کار تخصصی است و نیاز به کارشناسی علمی، روانی، اجتماعی تبلیغی و هنری دارد.

به همین جهت باید در دو مقام درباره راهکارهای این موضوع بحث شود.

مقام اول: راهکارهای عملی برای عموم مردم:

جامعه اسلامی بحکم فطرت، هنگامی رستگار و از نعمت مواسات با یکدیگر بهره‌مند خواهند بود، که افراد آن، دانشمند و آشنا با اصول اسلام و نیز به وظیفه فردی و حقوق اجتماعی آگاه باشند، و افراد جامعه بمنزله فردی باشد که در آن نیروی جلب نفع و دفع ضرر فرمانروائی کند، و در صورتی که فردی از رعایت وظیفه کوتاهی نمود، سایر افراد با نیروی تدبیر در مقام تعدیل آن فرد بر آیند، و فقط بدین وسیله خللی که بر اجتماع رخ داده میتوان ترمیم و اصلاح نمود.

و تنها در این صورت امکانات رستگاری و سعادت، برای فرد و اجتماع در آن محیط صالح و مدینه فاضله آماده خواهد بود.

با مراجعه به آیات و روایات متوجه می شویم که : امر به معروف و نهی از منکر دارای مراحل و مراتبی است .

به نظر می رسد اگر هر شخصی خودش را ملزم بدارد تا این مراحل را تمام و کمال مراعات کند بخش اعظمی از وظیفه خود را در قبال این دو فریضه انجام داده است .

این مراحل و مراتب عبارتند از :

مرحله اول در امر به معروف و نهی از منکر " علم به معروف و منکر " است ، زیرا هر شخصی که بخواهد امر و یا نهی کند اگر نسبت به معروفها و منکرها علم نداشته باشد توان امر و نهی نخواهد داشت که این معنا در قرآن کریم و روایات بیان شده است که به برخی از آنها اشاره می کنیم :

خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید :

« بگو: «این راه من است من و پیروانم، و با بصیرت کامل، همه مردم را به سوی خدا دعوت می کنیم!

منزه است خدا! و من از مشرکان نیستم!»^{۲۷}.

و امام صادق (علیه السلام) در روایتی وقتی از ایشان سوال شد :

آیا امر به معروف و نهی از منکر بر همه امت واجب است ؟

^{۲۷}. قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (يوسف / ۱۰۸)

حضرت فرمود: واجب نیست!

عرض شد: چرا؟

فرمود: «زیرا این کار بر عهده کسی است که قدرت داشته باشد، از او حرف شنوی داشته باشند و خوب را از بد باز شناسد؛ نه بر افراد ناتوانی که راه و چاه را تشخیص نمی دهند و نمی دانند از چه به چه دعوت کنند، به باطل یا به حق، دلیل این سخن از کتاب خداوند، این سخن خداوند عزوجل است که می فرماید: «باید از میان شما گروهی باشند که به خیر دعوت کنند».^{۲۸} (حر عاملی، ج ۱۱ ص ۲۱۲)

و دلیل این موضوع هم از نظر عقلی واضح است هر چند در روایات هم به آن اشاره رفته است از جمله در روایتی فرمودند:

«کسی که کاری را بدون علم و دانش انجام دهد. افسادش بیش از اصلاحش خواهد بود.»^{۲۹} (مجلسی، ج ۷۵ ص ۳۶۴)

۲۸. سئلَ عَنِ الْإِمَامِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: عَنِ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْجِبُ هُوَ عَلَى الْأُمَّةِ جَمِيعًا؟ قَالَ: لَا، فَقِيلَ: وَ لِمَ؟ قَالَ: إِنَّمَا هُوَ عَلَى الْقَوِيِّ الْمُطَاعِ الْعَالِمِ بِالْمَعْرُوفِ مِنَ الْمُنْكَرِ، لَا عَلَى الضَّعِيفَةِ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا، إِلَى أَىِّ مِنْ أَىِّ يَقُولُ، إِلَى الْحَقِّ أَمْ إِلَى الْبَاطِلِ؟! وَ الدَّلِيلُ عَلَى ذَلِكَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: «وَلَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ...»

۲۹. مَنْ عَمِلَ عَلَى غَيْرِ عِلْمٍ مَا يُفْسِدُ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُ

بنابراین یکی از راههای عملی شدن امر به معروف و نهی از منکر در جامعه این است که افراد اجتماع دنبال علم به معروفها و منکرها باشند تا در از روی بصیرت و علم بتوانند امر و نهی کنند زیرا علم مقدمه عمل است .

مرحله دوم از مراتب امر به معروف و نهی از منکر که مقدمه ای برای عمل شدن به معروف و

بازداشتن از منکر است ، عدم رضایت قلبی به انجام منکر است بدین معنا که کاری انجام دهد که از آن ناراحتی قلبی او از منکر آشکار گردد مانند : برهم نهادن چشم و عبوسی و گرفتن صورت و رو گرداندن و یا پشت کردن ، که در روایات معصومین (علیهم السلام) هم به وفور به آن اشاره شده است از جمله :

جوادالائمه حضرت امام محمد تقی (علیه السلام) فرمودند: هر که حاضر و ناظر کاری باشد و آن را ناپسند دارد، مانند کسی است که آن هنگام غایب بوده است، و هر که در کاری حاضر و ناظر نباشد، ولی بدان راضی باشد، مانند کسی است که خود در آن حضور و مشارکت داشته است^{۳۰}.

ابو الصلت از عبد السلام هروی روایت کرده که گفت:

به حضرت رضا علیه السلام: یا ابن رسول الله، چرا خدا همه خشکی را در زمان نوح (علیه السلام) غرق کرد و حال آنکه در میان آنها کودکان و افرادی که گناهی نداشتند بودند؟ فرمود:

کودکی میان آنها نبود... و جماعت دیگر برای رضایتشان بود بتکذیب تکذیب کنندگان، و هر کس از امری دور باشد ولی بدان رضایت دهد، مانند کسی است که خود آن را انجام داده است^{۳۱}. (حر عاملی ، ج ۱۱،

ص ۲۱۸)

^{۳۰} مَنْ شَهِدَ أَمْرًا فَكَرِهَهُ كَانَ كَمَنْ غَابَ عَنْهُ وَمَنْ غَابَ عَنْ أَمْرٍ فَرَضِيَهُ كَانَ كَمَنْ شَهِدَهُ (حر عاملی ، ج ۱۶ ص ۱۳۸)

^{۳۱} عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحِ الْهَرَوِيِّ عَنِ الرُّضَاعِ قَالَ : قُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لَأَيِّ عِلَّةٍ أُغْرِقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الدُّنْيَا كُلَّهَا فِي رَمَنِ نُوحٍ عَ وَفِيهِمُ الْأَطْفَالُ وَفِيهِمْ مَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ فَقَالَ مَا كَانَ فِيهِمُ الْأَطْفَالُ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَغْقَمَ أَصْلَابَ قَوْمِ نُوحٍ وَ أَرْحَامَ نِسَائِهِمْ أَرْبَعِينَ عَامًا فَانْقَطَعَ نَسْلُهُمْ فَغَرِقُوا وَ لَا طِفْلَ فِيهِمْ وَ مَا كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِيَهْلِكَ بَعْدَآبِهِ مَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ وَ أُمَّا الْبَاقُونَ مِنْ قَوْمِ نُوحٍ فَأَعْرِفُوا لَتَكْذِبِيهِمْ لِنَبِيِّ اللَّهِ نُوحٍ عَ وَ سَائِرُهُمْ أَعْرِفُوا بِرِضَاهُمْ بِتَكْذِيبِ الْمَكْذِبِينَ وَ مَنْ غَابَ عَنْ أَمْرٍ فَرَضِيَهُ بِهِ كَانَ كَمَنْ شَهِدَهُ وَ آتَاهُ

و امیرالمومنین (علیه السلام) : کسیکه ظلم کند و کسیکه ظالم را یاری کند و کسیکه راضی باشد بظلم ظلم کننده، هر سه با هم در مجازات شریک می باشند^{۳۲} .

امیرالمومنین می فرمایند : پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) به ما دستور داد با صورت های درهم کشیده و عبوس با گناهکاران رو به روشویم. همچنین امام می فرمود: حد اقل نهی از منکر، این است که با اهل گناه، با صورتی گرفته و خشم آلود برخورد شود. (حر عاملی، ج ۱۱ ص ۲۲۰)^{۳۳} .

مرتبہ سوم ، امر و نهی کردن با زبان است که به نظر می رسد موثرترین راه امر به معروف برای عموم مردم است که اگر با رعایت شرائط انجام شود حتما موثر خواهد بود .

کلمات امر به معروف از جایگاه مهم و حساسی برخوردارند ؛ زیرا این کلمات پرندگانی هستند که پیام خداوند را بر بال خود می نشانند و بر بام وجود گنهکار می نشینند بنابراین شایسته است بهترین عالی ترین و شایسته ترین کلمات را برای انجام این ماموریت الهی انتخاب کنیم تا تنها تناسب پیام و صاحب پیام که خداوند متعال است حفظ گردد .

امر به معروف باید به راحتی فهمیده شود و از هرگونه پیچیدگی، نامفهومی و کلمات نامانوس و جمله بندی های ناقص و سنگین به دور باشد به گونه ای که گنه کار با سهولت و سرعت محتوای آن را درک کند .

همچنین امر به معروف باید صریح بیان شود به گونه ای که گنهکار به راحتی منظور تذکر دهنده را بفهمد و دچار برداشت غلط نگردد.

۳۲. الْعَامِلُ بِالظُّلْمِ وَالْمُعِينُ لَهُ وَالرَّاضِي بِهِ شُرَكَاءُ ثَلَاثَتَهُمْ.

۳۳. ادنی الانکار ان تلقی اهل المعاصی بوجوه مکفهره

در پرده بیان کردن امر و نهی دینی فهم آن را دشوار کرده و گاهی سخن را چند پهلو می کند به گونه ای که برداشت های مختلفی از آن می شود، نتیجه چنین سخنی آن می شود که وظیفه انجام نگرفته و ارشادی صورت پذیرفته باشد .

تذکر لسانی باید از روی دلسوزی انجام شود ، چرا که اگر گناه کار احساس کند که امر کننده از روی دلسوزی و شفقت به او تذکر می دهد دشواری های پذیرش را تحمل می کند و صادقانه به او توجه می نماید مدارا و دلسوزی از موفقیت بیشتری برخوردار است امام علی علیه السلام می فرمایند :

«امربه معروف ونهی از منکر نمی کند مگر کسی که از سه خصلت برخوردار باشد :بامهربانی ومدارا

وانصاف امر ونهی کند وبه آنچه امر ونهی می کند آگاه باشد» (حر عاملی ج ۱۱ ص ۲۲۵)

مقام معظم رهبری درباره تاثیر تذکر لسانی توسط آحاد مردم می فرمایند :

« خدای متعال در زبان این اثر را قرار داده است در امر و نهی این اثر را قرار داده است ما چرا این حکمت الهی را درک نمی کنیم؟ عمل کنید تا ببینید می شود یا نمی شود حرف بزنید، بگویید یک کلمه بیشتر هم نمی خواهد لازم نیست سخنرانی بکنید کسی که می بیند خلافتی را مرتکب می شود دروغی را ، غیبتی را ، تهمتی ، کینه ورزی نسبت به برادر مؤمن را، بی اعتنایی به محرمات دین را ، بی اعتنایی به مقدسات را ، اهانت به پذیرفته های ایمانی مردم را، پوشش این نامناسب را، هر کدام از این کارها کسی انجام داد یک کلمه ، لازم نیست با خشم باشد یک کلمه ی آسان بگویید شما بگویید دیگری بگوی د . دیگری بگوید گناه در جامعه می خشک د تأثیر امر به معروف و « کار شما خلاف است نکنید نهی زبانی اگر انجام بگیرد از تأثیر مشت پولادین حکومتها بیشتر است» . (سایت اطلاع رسانی مقام معظم رهبری)

یکی دیگر از راههای امر به معروف و نهی از منکر ، که عموم مردم می توانند به انجام آن مبادرت

ورزند ، امر و نهی و اصلاح خانواده هاست که هر کس به حکم آیه شریفه « يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا

أَنفُسِكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا» در مقابل خانواده خود مسئول است تا آنها را از آتش جهنم برهاند .

امام صادق (علیه السلام) فرمودند :

«وقتی آیه «یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَکُمْ وَ أَهْلِکُمْ نَاراً» نازل شد، مردی از مسلمانان نشست و شروع به گریستن کرد و گفت:

من خودم را نمی توانم حفظ کنم، حالا مسئولیت خانواده ام هم به عهده من گذاشته شد رسول خدا به او فرمود:

کافی است که آن چه به خودت فرمان می دهی، به آنان نیز فرمان دهی و از آن چه که خودت را از آنها منع می کنی، آنان را نیز منع کنی.^{۳۴} (حر عامل، ج ۱۶ ص ۱۴۸).

بدین صورت وقتی هر کس از افراد جامعه معروف ها و منکرها را بشناسد و در قلبش نسبت به خوبی ها تمایل ایجاد کند و نسبت به بدی ها تمایلی نشان ندهد و از آنها اعراض کند و در مرحله عمل هم عاملان به منکر را تذکر لسانی ده و بتوان خانواده خود را اصلاح کند، بیشتر جامعه اصلاح خواهد شد البته مقداری از مسائل مربوط به حکومت اسلامی است که در ادامه آن وظایف را خواهیم گفت.

مقام دوم: راهکارهای عملی برای حکومت اسلامی:

گفتیم که امر به معروف و نهی از منکر علاوه بر اینکه کاری عمومی است که بر عهده تک تک مردم گذاشته شده یک کار تخصصی و کارشناسی هم هست که از عهده عموم مردم خارج است و علاوه بر آن گاهی در اجرای امر به معروف و نهی از منکر احتیاج به اعمال قدرت پیدا می شود که عموم مردم از اعمال آن عاجزند و این کار، کاری است که باید حکومت اسلامی انجام دهد؛ و الا جامعه دچار هرج و مرج می شود و به اصطلاح سنگ بر روی سنگ بند نمی شود.

^{۳۴} لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآیَةُ: «قُوا أَنْفُسَکُمْ وَ أَهْلِکُمْ نَاراً» جَلَسَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِینَ یَبِیْکِ، فَقَالَ: أَنَا عَجَزْتُ عَنْ نَفْسِی، کَلَّفْتُ أَهْلِی! فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ: حَسْبُکَ أَنْ تَأْثُرَهُمْ بِمَا تَأْثُرُ بِهِ نَفْسَکَ، وَ تَنْهَاهُمْ عَمَّا تَنْهَى عَنْهُ نَفْسَکَ.

از آنجایی که امر به معروف و نهی از منکر کردن ، یک سویه و تک بُعدی نیست و بلکه دارای ابعاد مختلف فرهنگی ، اجتماعی ، انتظامی ، سیاسی و اقتصادی است ، ضرورت تشکیل یک تشکلی که هماهنگ کننده همه ی این ابعاد مختلف است را روشن می کند ؛ در غیر این صورت ، کار امر به معروف به صورت جزیره ای و غیر منسجم و ناقص صورت خواهد گرفت و مثلاً هر نهادی خودش را کنار خواهد کشید همانند جامعه کنونی ما که با چنین مشکلی رو به رو هستیم که تمام نهادهای فرهنگی و اجتماعی همانند وزارت ارشاد اسلامی و سازمان تبلیغات اسلامی و صدا و سیما و ... از انجام و ترویج این فریضه بزرگ سرمی زنند و یا حداقل کاری که شایسته این واجب بزرگ است انجام نمی شود و در نهایت همه منتظرند تا نیروی انتظامی برخورد جدی و پلیسی انجام دهد ؛ در صورتی که امر به معروف و نهی از منکر بیش از آنکه امری پلیسی و انتظامی باشد امری فرهنگی و اجتماعی است ، که بر عهده نهادهای فرهنگی است تا ابتدا معروفها را در جامعه به ارزش و منکرها را به صورت ضد ارزش معرفی کنند که اگر این امر به درستی صورت گیرد ، اکثر مردم پذیرای فضائل و ارزشها هستند و اغلب مردم ارزش را پذیرا خواهند بود و در نهایت ممکن است عده ای مریض هم باشند که باید درمان شوند تا بتوانند فرق ارزش و ضد ارزش را بفهمند که در اینجا کار ممکن است از طریق انتظامی جواب بدهد ولی اگر قرار باشد همه ی نهادها از انجام این واجب بزرگ دست بکشند و فقط کار پلیسی شود ارزشها در بین مردم ضد ارزش می شود و دشمن رسوخ کرده و تبلیغات غلط و مسموم می کند و جامعه را از مسیر حق و حقیقت دور می کند .

پس در جامعه اسلامی باید نهادی باشد که هماهنگ کننده امور مختلف امر به معروف و نهی از منکر باشد که این موضوع را می توان از آیات و روایات فراوانی استفاده کرد از جمله روشن ترین این آیات ، آیه شریفه ۱۰۴ سوره مبارکه آل عمران است که می فرماید :

«باید از میان شما، جمعی دعوت به نیکی، و امر به معروف و نهی از منکر کنند»^{۳۵}

خداوند در این آیه با عبارت «ولتكن منكم امه» به وضوح ضرورت تشکیل یک گروه خاص که جهت دهنده مسائل مربوط به امر به معروف و نهی از منکرند را بیان می کند که این معنا در آیات دیگر قرآن کریم هم به شیوه های مختلف بیان شده است ؛ از جمله خداوند متعال در آیه ۱۵۹ سوره مبارکه اعراف می فرماید :

«و از میان قوم موسی جماعتی هستند که به حق راهنمایی می کنند و به حق داوری می نمایند».^{۳۶}

بعد از تشکیل چنین تشکل منسجم باید بگویم که وظیفه این تشکل این است که به شیوه های مختلف معرف را در جامعه رواج دهد و به جمع آوری منکرات به پردازد از جمله روشهایی که باید این سازمان به کار ببندد عبارت است از :

۱. توجه دادن جامعه به کرامت و ارزشهای انسان (قرائتی ، ص ۱۸۲)

۲. ایجاد امنیت آمران به معروف و ناهیان از منکر

^{۳۵} . وَ لَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يُأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
^{۳۶} . وَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهِ يَعْبُدُونَ

۳. از بین بردن زمینه های گناه و منکر و خشکانده ریشه های فساد

۴. پر کردن اوغات فراغت نوجوانان و جوانان

۵. معرفی الگوهای مناسب درباره معروفها

۶. ایجاد محبت در دلها نسبت به معروفها

۷. آگاهی دادن جامعه به عواقب منکرات و گناهان

۸. فرهنگ سازی

۹. اصلاح عقاید و رفع شبهات از ذهن مردم

۱۰. تشویق آمران و ناهیان

۱۱. و...

پس تا نهادی سازمان یافته و هماهنگ کننده برای این موضوع نباشد بعید است بتوان این دو فریضه را

به طور جدی در جامعه پی گیری کرد و اگر قرار بر انجام این فریض باشد باید کار ریشه ای انجام شود نه

کارهای سمبلیک و روبنایی که با نسیمی خراب شده و ازاز بین برود .

نتیجه :

منابع و مأخذ :

۱. قرآن کریم ؛
۲. ابن بابویه، محمد بن علی . س ۱۴۱۳ ه ق . من لا يحضره الفقيه . قم . دفتر انتشارات اسلامی
۳. احمدی میانجی، علی . ۱۴۲۶ ه ق . مکاتیب الأئمة (عليهم السلام) . قم . دارالحدیث
۴. الجبعی العاملی ، زین الدین . ۱۳۸۵ . الروضه البهیه فی شرح اللمعه الدمشقیه . قم . چاپ هفتم .

انتشارات دارالتفسیر

۵. حر عاملی، محمد بن حسن . ۱۴۰۹ ه ق . وسائل الشیعة . قم . مؤسسه آل البيت (عليهم السلام)
۶. خمینی ، روح الله . تحریر الوسيله . قم . چاپ دوم . انتشارات دارالعلم
۷. راغب اصفهانی ، حسین ابن محمد . ۱۴۱۲ . المفردات فی غریب القرآن . بیروت . انتشارات

دارالعلم دار الشامیه

۸. شریف الرضی ، محمد بن حسین . ۱۴۱۴ اق . نهج البلاغه (صبحی صالح) . قم . هجرت .
۹. طبرسی ، فضل بن حسین . ۱۳۷۳ . مجمع البیان . تهران . چاپ سوم . انتشارات ناصر خسرو
۱۰. طریحی ، فخرالدین . ۱۳۷۵ . مجمع البحرین . تهران . چاپ سوم . کتابفروشی مرتضوی
۱۱. طوسی، محمد بن الحسن . ۱۴۰۷ ه ق . تهذیب الأحکام . تهران . چاپ چهارم . دار الکتب

الإسلامیه

۱۲. عمید زنجانی، عباسعلی . ۱۳۹۲ . تکمله فقه سیاسی مباحثی پیرامون امر به معروف و نهی از

منکر . تهران . انتشارات خردسندی

۱۳. فراهیدی ، خلیل بن احمد . ۱۴۱۰ ق . کتاب العین . قم . چاپ دوم . انتشارات هجرت
۱۴. قرائتی ، محسن (۱۳۷۹)، امر به معروف و نهی از منکر (چاپ دهم)، قم، چاپخانه مهر
۱۵. کلینی ، محمد بن یعقوب . ۱۴۰۷ . الکافی . تهران . دار الکتب الاسلامیه
۱۶. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی . ۱۴۰۳ق . بحار الأنوار . بیروت . دار إحياء التراث العربی
۱۷. مسعودی ، محمد اسحاق . ۱۳۷۴ه ش . پژوهشی در امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن و روایات . تهران . مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی
۱۸. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه (چاپ اول)، تهران، دارالکتب الاسلامیه
۱۹. مصباح یزدی ، محمد تقی . ۱۳۸۹ . بزرگ ترین فریضه . قم . موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره) .
۲۰. نوری ، حسین بن محمد تقی . ۱۴۰۸ . مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل . قم . موسسه آل البيت (علیهم السلام)